

Вікова динаміка національної афіліації особистості в юності

Spivak L.M. Age Dynamics of the National Affiliation of Personality in Youth / L.M. Spivak // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufriieva. – Issue 30. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2015. – P. 612–621.

Л.М. Співак. Вікова динаміка національної афіліації особистості в юності. Статтю присвячено дослідженню вікової динаміки афіліативних прагнень особистості в юнацькому віці. Подано розуміння процесу розвитку національної самосвідомості особистості в період юності, презентовано його структурні компоненти. Охарактеризовано особливості ідентифікаційних процесів у юності, що зумовлюють появу певних афіліативних прагнень в особистості цього віку. Визначено сутність національної афіліації, націоафіліативних та антинаціоафіліативних прагнень.

Презентовано модифіковану методику вивчення національної афіліації. Емпірично констатовано особливості вікової динаміки рівнів національної афіліації особистості 17-22 рр. та її чинники. Зафіксовано домінування національних афіліативних прагнень у значній частини юнаків і юнок, що виявляються на середньому рівні в більшості з них. Одержані результати засвідчили, що у мотиваційній сфері юнацтва співіснує спрямованість на націю і спрямованість на особистість, яка зумовлює відповідний вплив на їх прийняття рішень у різних життєвих ситуаціях.

Виявлено важливу психологічну закономірність національної афіліації в юнацькому віці. Зокрема встановлено, що в цей період національна афіліація і прагнення врівноважити спрямованість на націю та особистість вирізняються чітко вираженим коливальним характером.

Установлений чітко виражений коливальний характер вікової динаміки національної афіліації дозволив стверджувати, що юність є періодом її найвищих досягнень.

Ключові слова: національна афіліація, націоафіліативні прагнення, антинаціоафіліативні прагнення, спрямованість на особистість, юність.

Л.Н. Співак. Возрастная динамика национальной аффилиации личности в юности. Статья посвящена исследованию возрастной динамики аффилиативных стремлений личности в юношеском возрасте.

Представлено понимание процесса развития национального самосознания личности в период юности, его структурные компоненты. Дана характеристика особенностей идентификационных процессов в юности, которые обуславливают появление определённых аффилиативных стремлений в личности этого возраста. Определена сущность национальной аффилиации, нациоаффилиативных и антинациоаффилиативных стремлений.

Представлена модифицированная методика изучения национальной аффилиации. Эмпирически констатированы особенности возрастной динамики уровней национальной аффилиации личности 17-22 гг. и её факторы. Зафиксировано доминирование национальных аффилиативных стремлений у значительной части юношей и девушек, которые проявляются на среднем уровне у большинства из них. Полученные результаты показали, что в мотивационной сфере юношества сосуществует направленность на нацию и направленность на личность, что соответствующим образом влияет на их принятие решений в различных жизненных ситуациях.

Выявлено важную психологическую закономерность национальной аффилиации в юношеском возрасте. В частности установлено, что в этот период национальная аффилиация и стремление уравновесить направленность на нацию и личность отличаются ярко выраженным колебательным характером.

Установленный четко выраженный колебательный характер возрастной динамики национальной аффилиации позволил утверждать, что юность является периодом ее самых высоких достижений.

Ключевые слова: национальная аффилиация, нациоаффилиативные стремления, антинациоаффилиативные стремления, направленность на личность, юность.

Постановка проблеми. Інтегрування української нації до світового суспільного простору актуалізує проблему національної ідентичності її громадян. Усвідомлення особистістю власної належності до певної нації, що пов'язано з її прагненнями до психологічної єдності з представниками цієї нації, є важливим засобом забезпечення стабільності та зорієнтованості людини в багатонаціональному світовому просторі. Розвиток національної ідентичності особистості в юності є одним із основних завдань Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді. Тому дослідження національної афіліації юнацтва є цінним для вітчизняної психології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Предметом наукового вивчення сучасних українських дослідників у сфері вікової психології були такі аспекти проблеми національної самосвідомості особистості в юності психологічні чинники її генези (А.М. Березін, 2002); становлення «Я-образу» особистості 14-

20 рр. у процесі її національної ідентифікації (О.В. Шевченко, 2005); розвиток національної самосвідомості студентів засобами української літератури (В.Ф. Соколова, 2009). Однак осторонь наукового інтересу психологів залишилося питання про такі прагнення юнацтва, які стосуються їх національної належності та прихильності до своєї нації.

Мета статті полягає у вивченні вікової динаміки національної афіліації особистості в період юності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Юність є чутливим і вирішальним періодом розвитку національної самосвідомості особистості. Розвиток національної самосвідомості особистості в цей період ми розуміємо як складний інтегрований процес самопізнання та емоційно-ціннісного ставлення особистості до себе як суб'єкта нації, носія її ціннісних ознак. За результатами цього пізнання і ставлення юнаки та юнки регулюють свою поведінку в національних взаємодіях. Результатом процесу розвитку національної самосвідомості в юності визначено цілісне й інтегроване національне «Я», що містить систему усвідомлених уявлень та емоційно-ціннісних ставлень особистості щодо себе як представника конкретної нації, носія її цінностей, згідно з якими вона регулює власні дії та вчинки і реалізує себе в системах міжнаціональних і внутрішньонаціональних взаємодій.

До структури національної самосвідомості особистості належать такі взаємопов'язані компоненти: 1) когнітивний – самосприймання, самоаналіз, саморозуміння як рівні національного самопізнання; усвідомлені уявлення особистості про себе як представника конкретної нації; 2) емоційно-ціннісний – самопереживання, самооцінювання, ставлення особистості до себе як суб'єкта конкретної нації, національна самооцінка, емоційно-ціннісне самоствавлення; 3) регулятивний – саморегуляція у просторі національних взаємодій. Національна афіліація є складовою останнього компонента.

Водночас відзначимо, що в юності результатом ідентифікаційних процесів, які пов'язані із суспільними цінностями, стає не лише забезпечення нормальної життєдіяльності особистості в суспільстві та привласнення низки суспільних норм і правил, а й конструювання особистого світогляду, власної життєвої позиції та індивідуальної системи цінностей. Гостра потреба юнацтва зберегти свою індивідуальність, власне «Я» та особисто відповідати за себе, власні вчинки призводять до індивідуалізації за-своєних норм поведінки, цінностей [1]. Спрямованість на групу

(зокрема й націю) або на особистість призводить до закріплення у системі цінностей особистості періоду юності відповідних мотиваційних тенденцій – національних афіліативних чи анти-націоафіліативних або ж до їх урівноваженості.

Національна афіліація – це прагнення особистості належати до конкретної нації, а точніше прагнення до психологічної єдності з представниками цієї нації. Це прагнення зумовлено потребою особистості в соціальному захисті, стабільності, що може забезпечити належність до конкретної нації. Натомість національна належність є одним із важливих засобів зорієнтованості й досягнення людиною соціальних цілей у складному багатонаціональному сучасному світі. Рівень націоафіліативних чи антинаціоафіліативних мотивів віддзеркалює ступінь схильності особистості дотримуватися встановлених національних норм і правил; ступінь підпорядкованості особистих інтересів національним [3].

Об'єктом експериментального дослідження виступила вікова динаміка національних афіліативних, антинаціоафіліативних прагнень і прагнень урівноважити спрямованість на націю та особистість в юності.

Задля забезпечення точності та достовірності якісних показників націоафіліативних чи антинаціоафіліативних мотивів у юнацтва перед початком констатувального експерименту проводилися вступні бесіди з респондентами. У цих бесідах спочатку було наголошено на суто науковому характері дослідження, на значущості участі кожного досліджуваного в ньому, а також на неухильному дотриманні нами принципу конфіденційності й висвітленні його результатів лише в авторських наукових публікаціях. У процесі проведення констатувального експерименту відзначалося, що не може бути «правильних» чи «помилкових» відповідей, адже кожен учасник дослідження може висловити власну думку. Підкреслювалося й те, що на обдумування відповідей не потрібно витратити багато часу. І оскільки усі результати дослідження є конфіденційними, то відповіді мають бути точними та щирими. Окрім цього, респондентам наголошувалося, що обов'язково відповідати на усі запитання почергово. Відзначимо, що з керівництвом вищих навчальних закладів, у яких проводилося емпіричне дослідження, було укладено усні домовленості етичного характеру щодо невикористання їх назв із іншою публіцистичною метою, окрім наукового дослідження.

У експериментальному дослідженні взяли участь 1303 респонденти віком від 17 р. до 22 р. з різних регіонів України. За

віковим показником до вибірки увійшли: 263 особи – 17-18 рр., 261 – 18-19 рр., 259 – 19-20 рр., 262 – 20-21 рр., 258 – 21-22 рр. За показником «регіон» експериментальне дослідження проводилося в таких містах: Києві (275 осіб), Луганську (244 респонденти), Рівному (257 досліджуваних), Кам'янець-Подільському (276 осіб), Бердянську (251 особа). Відзначимо, що кількість респондентів за віковим і регіональним показниками суттєво не відрізняється. Зокрема у м. Києві було обстежено 56 осіб віком 17-18 рр., 51 – 18-19 рр., 56 – 19-20 рр., 56 – 20-21 рр., 56 – 21-22 рр.; у м. Луганську – 48 респондентів 17-18 рр., 47 – 18-19 рр., 47 – 19-20 рр., 46 – 20-21 рр., 56 – 21-22 рр.; у м. Рівному – 54 особи 17-18 рр., 55 – 18-19 рр., 48 – 19-20 рр., 54 – 20-21 рр., 46 – 21-22 рр.; у м. Кам'янець-Подільському – 56 осіб 17-18 рр., 56 – 18-19 рр., 58 – 19-20 рр., 56 – 20-21 рр., 50 – 21-22 рр.; у м. Бердянську – 49 осіб 17-18 рр., 52 – 18-19 рр., 50 – 19-20 рр., 50 – 20-21 рр., 50 – 21-22 рр.

У контексті нашого вивчення важливим показником для досліджуваних із експериментальної вибірки виступила їх національність. У зв'язку з цим до вибірки увійшли молоді люди, які, згідно з їх паспортними даними, за національністю є українцями. Зауважимо, що їх батьки за національністю також українці.

Із метою вивчення особливостей вікової динаміки національної аффіліації особистості періоду юності в дослідженні було використано модифікований нами варіант методики Г.У. Солдатової та С.В. Рижової «Етнічна аффіліація» [3]. Надійність модифікованої методики підтвердилася стійкістю результатів, які було отримано після повторних тестувань респондентів. Натомість якісний і кількісний аналіз результатів цієї методики засвідчив її валідність. Нижче презентовано опис модифікованої методики Г.У. Солдатової та С.В. Рижової «Етнічна аффіліація». В інструкції до цієї методики респондентам пропонується уважно прочитати запропоновані та подані нижче твердження, а також висловити свою думку про кожне з них, вибравши конкретний ступінь згоди: «згідний», «незгідний» чи «не знаю». Обраний ступінь згоди потрібно було позначити знаком «+» у відповідній клітинці бланку для відповідей.

Методика містила таких 18 тверджень:

1. Потрібно прагнути підтримувати традиції та спосіб життя своєї нації.

2. У власних вчинках варто керуватися швидше особистими інтересами, ніж будь-якими іншими, зокрема й національними.

3. Взаєморозуміння в сім'ї абсолютно не залежить від того, до якої нації належать члени цієї сім'ї.

4. Кожна людина несе в собі долю провини за помилки, які зроблено її нацією.

5. Сучасній людині її національність повинна бути байдужа.

6. У житті необхідно дотримуватися норм і правил, які вироблені в культурі своєї нації.

7. Націям, які сповідують одну і ту ж саму релігію, простіше зрозуміти одна одну.

8. У житті необхідно жити власним розумом, без опори на норми і правила поведінки, які прийняті в тієї чи іншої нації.

9. Інтереси нації повинні бути важливішими, аніж проблеми та інтереси окремої особистості.

10. Взаєморозуміння між націями не залежить від того, яку релігію вони сповідують.

11. Якщо в сім'ї з'являється людина іншої національності, то це швидше за все ускладнить взаєморозуміння.

12. Людині необхідно почувати себе частиною якої-небудь нації.

13. Ніколи не можна сказати, що окрема людина несе в собі характерні риси своєї нації.

14. Сучасній людині не обов'язково почувати себе частиною якоїсь нації.

15. Людина завжди повинна пам'ятати про власну національність.

16. Окрема людина не може відповідати за справи своєї нації.

17. Національні звичаї й традиційний спосіб життя застаріли і не потрібні сучасній людині.

18. За національністю людини завжди можна побачити її націю.

Обробка відповідей досліджуваних здійснювалася за ключем. Так, високу потребу в належності до конкретної нації («націоаффіліативні тенденції») засвідчувала згода юнаків і юнок із твердженнями 1; 4; 6; 7; 9; 11; 12; 15; 18; низьку потребу в такій належності (антинаціоаффіліативні тенденції) – з твердженнями 2; 3; 5; 8; 10; 13; 14; 16; 17. За кожне співпадання з ключем нараховувався 1 бал. Щодо превалюючих мотиваційних тенденцій, у юнацтва визначався відповідний рівень: 1–3 бали – низький; 4–6 балів – середній; 7–9 балів – високий.

Респондентам пропонувалося уважно прочитати запропоновані та подані нижче твердження. А також висловити свою

думку про кожне з них, вибравши конкретний ступінь згоди: «згідний», «не згідний» чи «не знаю». Обраний ступінь згоди потрібно було позначити знаком «+» у відповідній клітинці бланку для відповідей.

Із метою унаочнення узагальнені експериментальні дані щодо вікової динаміки переважаючих прагнень юнаків і юнок (націоафіліативних, антинаціоафіліативних чи їх урівноваженості) презентовано на рис. 1.

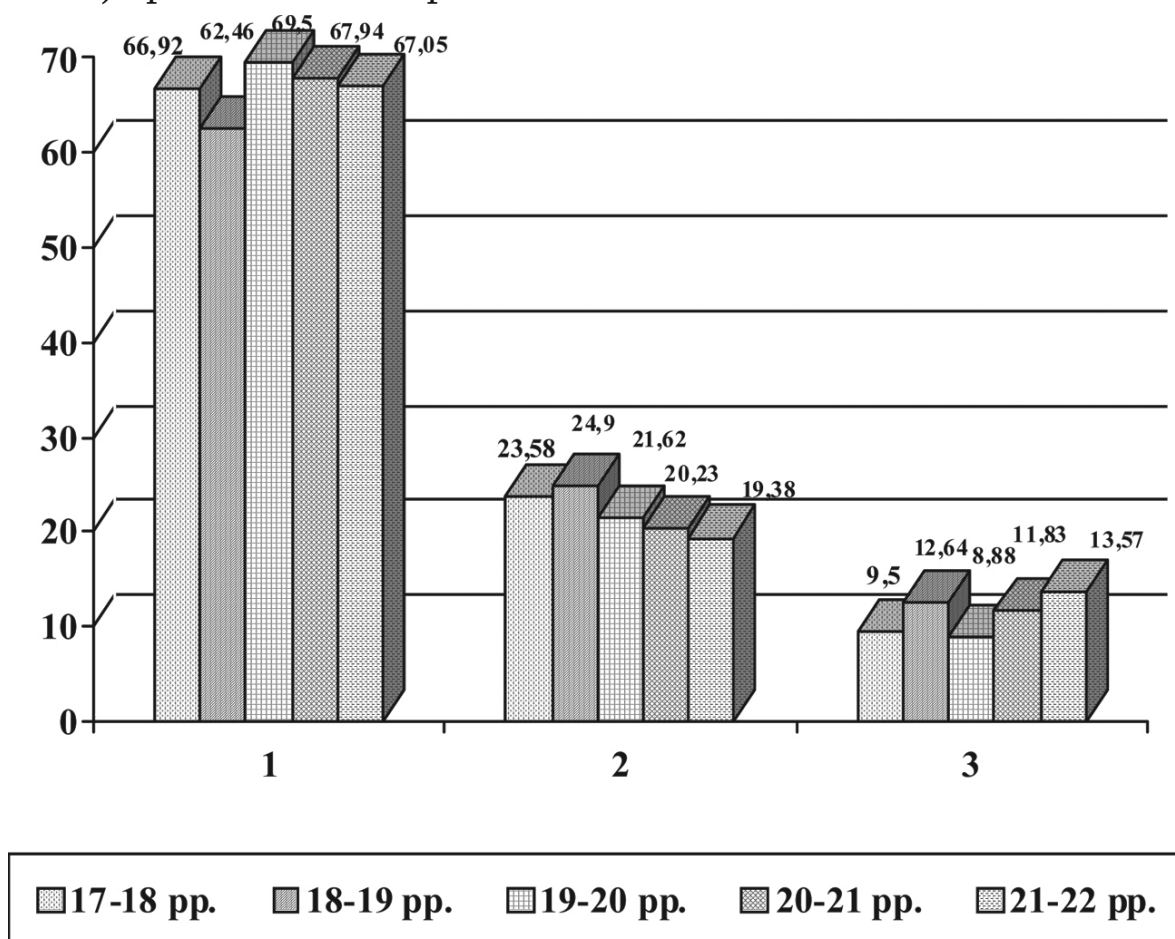


Рис. 1. Гістограма кількісних показників національної афіліації особистості в юності (дані у %), n=1303

Умовні позначення: 1 – домінування націоафіліативних тенденцій; 2 – переважання тенденцій спрямованості на особистість; 3 – урівноваженість тенденцій спрямованості на націю та окрему особистість.

Як видно з рис. 1, у більшій частині молоді (від 66,92 % у 17-18 рр. до 67,05 % у 21-22 рр.) превалюють націоафіліативні тенденції. Вони вважають, що сучасній людині потрібно підтримувати національні традиції, спосіб життя своєї нації; дотримуватися націокультурних норм і правил; почувати себе частиною нації та завжди пам'ятати про власну національність.

У значно меншій частині юнацтва (від 23,58 % у 17-18 рр. до 19,38 % у 21-22 рр.) переважає спрямованість на особистість. На їх думку, у вчинках важливіше керуватися не груповими, а особистими інтересами; потрібно «жити власним розумом», без огляду на норми і правила нації; натомість низка національних звичаїв і традицій є застарілими, а отже, непотрібними сучасній людині.

У ще меншій частині юнаків і юнок (від 8,88 % 19-20 рр. до 13,57 % 21-22 рр.) зафіксовано врівноваженість націоафіліативних і антинаціоафіліативних тенденцій. На їх погляд, важливо підтримувати традиції та спосіб життя нації; пам'ятати про власну національну належність; у своїй поведінці варто зважати на особисті інтереси; окрема людина не може нести відповідальність за справи усєї нації. Відзначимо, що загальні кількісні показники націоафіліативних, антинаціоафіліативних тенденцій чи їх урівноваженості в усіх вікових діапазонах відрізняються несуттєво.

Більш значні відмінності було встановлено за кількісними показниками рівнів афіліативних тенденцій у юнацтва (див. табл. 1).

Таблиця 1

Кількісні показники рівнів національної афіліації особистості в юності (дані у %)

n=1303

Вік і кількість респондентів	Показники та рівні								
	Національна афіліація			Спрямованість на особистість			Урівноваженість спрямованості на націю, особистість		
	високий	середній	низький	високий	середній	низький	високий	середній	низький
17-18 рр., n=263	7,6	57,04	2,28	2,28	19,02	2,28	-	2,28	7,22
18-19 рр., n=261	8,43	48,28	5,75	6,51	15,71	2,68	-	9,19	3,45
19-20 рр., n=259	16,99	49,42	3,09	3,09	15,44	3,09	-	6,56	2,32
20-21 рр., n=262	14,5	51,53	1,91	4,58	14,5	1,15	-	9,16	2,67
21-22 рр., n=258	14,34	49,22	3,49	1,55	13,57	4,26	-	10,08	3,49

Із табл. 1 помітно, що від 17 до 22 років майже вдвічі збільшується кількість молоді з високим і одночасно дещо зменшується з середнім рівнем національної афіліації. Натомість значно

зменшується кількість досліджуваних із високим (майже вдвічі) і середнім (майже в 1,5 рази) рівнями спрямованості на особистість, а також із низьким рівнем урівноваженості спрямованості на націю та особистість (майже вдвічі).

Презентовані вище вікові тенденції у юнацтва, на наш погляд, пов'язані з інтенсифікацією національних ідентифікаційних процесів і глибшим усвідомленням особистістю, яка з віком набуває більшої зрілості себе як суб'єкта нації, носія її цінностей. Водночас установлено, що до 22 років кількість юнаків і юнок із середнім рівнем урівноваженості спрямованості на націю та особистість збільшується майже у п'ять разів. Цю вікову динамічну тенденцію можна пояснити зростанням із віком урівноваженості між глибшим усвідомленням особистістю себе як суб'єкта нації, носія її цінностей та зростаючою самостійністю цієї особистості. Наголосимо, що встановлений чітко виражений коливальний характер вікової динаміки національної афіліації, за твердженнями О.Ф. Рыбалко [2], засвідчує те, що юність є періодом її найвищих досягнень.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок з цього напрямку. Отже, емпірично констатовано переважання національних афіліативних тенденцій у значній частині юнаків і юнок. Водночас привертають увагу одержані результати щодо переважання в більшості з них середнього рівня цих тенденцій. Такі результати підтвердили, що в мотиваційній сфері юнацтва співіснує спрямованість на націю і спрямованість на особистість, яка зумовлює відповідний вплив на прийняття особистістю рішень у різних життєвих ситуаціях. Водночас, окреслюючи вікову динаміку цієї складової регулятивного компонента національної самосвідомості, підкреслимо, що національна афіліація юнацтва і прагнення врівноважити спрямованість на націю та особистість вирізняються чітко вираженим коливальним характером. Зазначене одночасно підтверджує високу продуктивність становлення цих прагнень у період юності. Важливим є вивчення особливостей вікової динаміки націоафіліативних прагнень особистості в інші вікові періоди, зокрема у зрілості, що стане предметом наших наступних наукових пошуків.

Список використаних джерел

1. Мухина В.С. Проблемы генезиса личности / В.С. Мухина. – М. : МГПИ, 1985. – 103 с.
2. Рыбалко Е.Ф. Возрастная и дифференциальная психология / Е.Ф. Рыбалко. – СПб. : Питер, 2001. – 224 с.

3. Солдатова Г.У. Психология межэтнической напряженности / Г.У. Солдатова. – М. : Смысл, 1998. – 389 с.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Muhina V.S. Problemy genezisa lichnosti / V.S. Muhina. – М. : MGPI, 1985. – 103 s.
2. Rybalko E.F. Vozrastnaja i differencial'naja psihologija / E.F. Rybalko. – SPb. : Piter, 2001. – 224 s.
3. Soldatova G.U. Psihologija mezhjetnitcheskoj naprjazhennosti / G.U. Soldatova. – М. : Smysl, 1998. – 389 s.

L.M. Spivak. Age dynamics of the national affiliation of personality in youth. This article studies the age dynamics of affiliation aspiration of personality in young age. Understanding of the development of personality's national self-consciousness in youth and its structural components are presented. The features of identification processes in youth are characterized, causing the appearance of certain affiliation aspiration of personality of this age. The essence of the national affiliation, natioaffiliation and anti-natioaffiliation aspiration is determined.

The modified method of national affiliation study is presented. The features of age dynamics of levels of national affiliation of 17-22 years personality and its factors are empirically proved. The domination of national affiliation aspiration of a large part of youth is noticed that is at the average level in most of them. The obtained result showed that in the field of youth motivation there is the correlation between focus on the nation and focus on the personality which determines the appropriate influence on their decisions making in different situations.

An important psychological regularity of national affiliation in young age is discovered. In particular, it was found that in this period the national affiliation and aspiration of the desire to focuses on the nation and focuses on the personality are clearly expressed by oscillatory character.

The clearly expressed oscillatory character of age dynamics of national affiliation allowed to state that youth is a period of the highest achievements.

Key words: national affiliation, natioaffiliation aspirations, anti-natioaffiliation aspirations, focus on the personality, youth.

Received July 11, 2015

Revised August 22, 2015

Accepted September 25, 2015